

Zaprimljeno: 03.02.2011.
UDK: 376 :177

Stručni članak

PROMIŠLJANJA O ETIČKIM DILEMAMA U PRIPREMI STUDENATA SOCIJALNE PEDAGOGIJE ZA DJELOVANJE U PRAKSI

Melita Horvat
Domagoj Kolačko
Miranda Novak
Josipa Bašić

Sveučilište u Zagrebu
Odsjek za poremećaje u ponašanju
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

SAŽETAK

Etika je važan dio profesionalne djelatnosti za sve stručnjake s područja društvenih i humanističkih znanosti. Rad s ljudima je vrlo odgovoran te je stoga krucijalno slijediti one smjernice koje će osigurati dobrobit klijenata. Socijalni pedagozi su stručnjaci koji rade na svim područjima osobnog i društvenog života, te svakodnevno dolaze u doticaj s problemskim situacijama u kojima nije uvijek jasno kako postupiti. Etičke dileme se javljaju već i u vrijeme školovanja socijalnih pedagoga. Motivacija za pisanje ovog članka se javila nakon što su studenti socijalne pedagogije temeljem usvojenih etičkih načela na kolegiju Etika u preventivnim istraživanjima uvidjeli etičku dvojbenost nekih situacija i djelovanja tijekom studiranja i prakse. Cilj ovog članka je osvješćivanje postojećih etičkih dilema kod studenata socijalne pedagogije, ali i profesora na fakultetu, mentora, rukovodnih osoba u ustanovama, ukratko svih koji su uključeni u praktičnu obuku studenata, te predlaganje nekih smjernica za poboljšanje. Ne žele se kritizirati postupci stručnjaka s kojima su studenti za vrijeme studija socijalne pedagogije imali priliku raditi, niti se želi kritizirati sustav čiji su studenti dio. Članak se želi potaknuti na promišljanje i problematiziranje etičkih dilema, te se želi podići svijest o važnosti odgovornog postupanja prema klijentima i prema pravilima struke. Naglašene su smjernice koje mogu osigurati minimum standarda ukoliko ih stručnjaci slijede. Članak naglašava važnost etičkog kodeksa struke jednako kao i zakona, no neizostavna je i suradnja s drugim stručnjacima na tom području.

Ključne riječi: etika, etičke dileme, studij socijalne pedagogije, studentska praksa

1. UVOD

Za raspravu o etičkim dilemama bitno je krenuti od definicija temeljnih pojmova etike i morala. Vukasović (1993) određuje etiku kao teoriju morala. Etika je znanost o moralu, njegovim izvorima i razvitku, o načelima i normama ljudskog ponašanja i djelovanja, o njihovoj ulozi u društvenom i osobnom životu čovjeka. Moral je predmet proučavanja etike, kao što je odgoj predmet proučavanja pedagogije. Vodeći se tom definicijom zaključujemo da je za uspješno profesionalno djelovanje socijalnih pedagoga izrazito važno poznavanje etike i njezinih načela. Etika ima zadatak ne samo da nas upozna što je moral, već i da zauzme kritičko stajalište

prema postojećoj moralnoj praksi (Anić, 1978, prema Žižak, 2010). Drugim riječima, zadatak etike se ne iscrpljuje upozoravanjem na različita moralna shvaćanja i njihovim interpretiranjem, nego se odnosi i na vrednovanje tih shvaćanja i upozoravanje na istinske moralne vrednote koje čovjeka pokreću naprijed i afirmiraju njegovo dostojanstvo. Filozofijsko-kritička etička misao ne zadržava se na opisima, analizama i interpretacijama već postojećih moralnih normi i odnosa, nego ujedno upućuje na to kakvi oni trebaju biti, pronalazi i postavlja nove norme moralnog djelovanja (Vukasović, 1993,40).

Profesionalna etika obuhvaća niz pisanih obveza koje obrađuju etičke aspekte profesionalne prakse. Glavna načela profesionalne etike nalaze se u etič-

kom kodeksu određene profesije. Cilj tog kodeksa je pomoći stručnjacima da prepoznaju moralno opravdan, tj. pravi put u obavljanju svoje djelatnosti (Bašić, 2010). Profesiju prepoznatljivog identiteta određuje pet elemenata: dobro uobličen sklop teorijskih saznanja, prepoznatljivi profesionalni autoriteti, društvena priznatost i status, prepoznatljive profesionalne vrijednosti i kultura te etički kodeks struke (Žižak, 2005,5). Etički kodeks određene profesije je vodič u provođenju profesionalne djelatnosti. Ima funkciju profesionalnog pomagača te je skup kriterija pomoću kojih se pomažuća djelatnost može vrednovati. On potiče etičko promišljanje pri čemu on ne mora biti rigidna knjiga propisanih pravila o profesionalnom postupanju (Bašić, 2010a). Pisan je na razini općenitosti koja omogućuje razradu propisanih standarda sukladno načelima organizacije u kojoj se djelatnost provodi, poštujući tako specifičnosti organizacije, a posebno potrebe korisnika (Žižak, 2010a). Kao takav štiti profesiju, njene članove i korisnike usluga. Etički kodeks naginje idealizaciji praktičnog postupanja pomagača te čini stvarnu povezanost s praktičnom djelatnošću djelatnika neke profesije (Bašić, 2010). Etički kodeks općenito predstavlja minimalni zajednički sustav vrijednosti koji profesionalci prihvaćaju u svom području djelovanja. Često je rad nekog profesionalca obuhvaćen s nekoliko etičkih kodeksa (Žižak, 2010a). Tako na primjer, osoba zaposlena u osnovnoj školi podliježe etičkom kodeksu struke, etičkom kodeksu škole, a potencijalno i etičkom kodeksu istraživanja s djecom. Socijalna pedagogija je struka koja ima zadaću opća znanstvena saznanja transformirati na razinu i u korist pojedinčeve osobne priče u najrealnijem životnom okruženju. Područja na kojima radi socijalna pedagogija su područja razvoja i integracije, a na razini korisnika to su pojedinci, grupe i zajednice koje na tim područjima imaju probleme. Prema Žižak (2005) suvremeni čovjek može imati poteškoće u različitim životnim područjima (na području odnosa prema sebi, svom zdravlju, razvoju i odnosu s bližnjima, prema vršnjacima, normama i autoritetima i sl.), koja su predmet bavljenja socijalne pedagogije. Za uspješan rad socijalnog pedagoga neophodna je integracija profesionalnosti i osobnih potencijala. Ta integracija omogućava profesionalni razvoj pojedinca i struke. No, ujedno ona može biti i zamka za neetično postupanje. U svim profesijama koje se bave ljudima etika je jedno od bitnih područja. Ona ne samo da štiti ljude s kojima profesionalci rade, već štiti i same profesionalce u njihovim postupcima. Ljudska prava koja su zaštićena brojnim aktima uvijek se moraju poštovati. Dobrobit naših klijenata uvijek mora biti osigurana

bez obzira na sve. Tu smo činjenicu znali već otprije, no tek smo na studiju uvidjeli koliko teške zapravo mogu biti etičke dileme s kojima se socijalni pedagog svakodnevno susreće.

Kada postoje sukobi ili neravnoteža između nekih od ovih elemenata: pretpostavki o ljudskoj naravi, vrijednosti, problema, razina sustava i teorija profesije, definicija problema, ciljeva i rezultata, prioriteta i vrste strategija kao i dvojbe povezane s klijentom, ostalim članovima obitelji, zajednicom, profesijom, društvom i ustanovama (Dolgoff, 1988, prema Bašić, 2010) javljaju se etičke dileme. U razrješavanju etičkih dilema dolazi se do nekih odluka. Etičke odluke se donose u posljednjoj fazi rješavanja neke etičke dileme. Pritom se koriste sva znanja etičkih teorija, načela i kodeksa. Odluka se reflektira na određeno etičko pitanje te jednom donijeta odluka nije za sva vremena, potrebna su nova razmišljanja i istraživanja (Bašić, 2010).

Ukratko, pri donošenju odluka, osim pisanih pravila koja su profesionalci dužni poštovati, treba u obzir uzeti i ljudski faktor pri donošenju tih pravila, zakona, etičkih kodeksa i sl. Etički kodeks i zakon su u većini slučajeva usuglašeni, no u nekim situacijama mogu biti i proturječni. Kako bi odluka bila u najboljem interesu klijenta bitno je osim pisanih pravila konzultirati se s drugim stručnjacima, uvažiti i analizirati sve čimbenike okruženja. Etički kodeks je samo smjernica za djelovanje. Kolesarić (2003) navodi da treba imati dvije stvari na umu. Etički kodeksi su preskriptivni, a ne proskriptivni, što znači da oni ne služe da bi se nekoga kažnjavalo ili izvodilo na sud po tom i tom članku kodeksa, nego predstavljaju temelj ili čak samo podsjetnik za donošenje etičkih odluka pri razrješavanju etičkih dilema. I drugo, etički kodeks ne daje i ne može dati formule za donošenje etičkih odluka jer formula jednostavno nema. Može postojati ne samo jedno, nego dva i više jednako vrijednih rješenja. Zbog toga etičku odluku rijetko kad može donijeti pojedinac te se dobro konzultirati s kolegama iz iste i iz drugih struka.

Neki od modela rješenja etičkih dilema su: kritičko-evaluacijski, vrijednosno etički i participativni model (Žižak, 2010a). Kritičko-evaluacijski model temelji se na principima autonomije, dobrobiti i pravednosti, te uključuje prosudbu i evaluaciju vjerovanja, ponašanja u svrhu donošenja racionalne odluke. U vrijednosno etičkom modelu moralno odlučivanje uključuje emocije, odnose i osjećajnost za nijanse individualnog konteksta. Participativni model temelji se na racionalno-evaluacijskom procesu, na samo-refleksiji intuitivnog procesa, a osoba u potrebi je uključena u proces donošenja odluke.

Pri razrješavanju nekih etičkih dilema može se koristiti i poznati model "Dvanaest koraka razrješavanja etičkih dilema" (Stakić i suradnici, 2004). Temeljnih dvanaest koraka upotpunjeno je dodatnim potpitanjima koja nam olakšavaju donošenje odluke. Pitanja su podijeljena u šest temeljnih područja. Temeljna područja i pitanja koja se ubrajaju u svako pojedino područje prikazana su u Tablici 1.

Tablica 1. Dvanaest koraka razrješavanja etičkih dilema (prema Stakić i suradnici, 2004)

Uočavanje i identificiranje etičkih dilema
<ul style="list-style-type: none"> • Uočavanje etičkih dilema: razvoj senzibiliteta za etička pitanja i sposobnost za uočavanje etičkih dilema • Identifikacija etičkih dilema: bliže odrediti uočene probleme i dileme
Određivanje mogućih pravaca razrješavanja uočenih etičkih dilema
<ul style="list-style-type: none"> • Razmatranje mogućih opcija: razmotriti sve moguće pravce razrješavanja etičke dileme
Konzultacije
<ul style="list-style-type: none"> • Konzultiranje etičkog kodeksa • Konzultiranje zakona: provjeriti kako zakon regulira tu materiju • Konzultiranje stručne literature • Konzultacije s kolegama: iskusniji kolege od povjerenja
Razmatranje mogućih posljedica i donošenje odluke
<ul style="list-style-type: none"> • Razmatranje posljedica: razmotriti implikacije svakog rješenja koje se nameće kao prihvatljivo • Donošenje odluke: samostalno i odgovorno odlučiti o najprihvatljivijim pravcima akcije
Obznanjivanje i realizacija odluke
<ul style="list-style-type: none"> • Planiranje realizacije odluke: pažljivo isplanirati realizaciju odabranog plana akcije • Obavještanje svih zainteresiranih: obavijestiti nadređenog, klijenta i sve druge aktere o odluci i planiranoj akciji
Evaluacija postupaka i efekata donijete odluke
<ul style="list-style-type: none"> • Izvlačenje pouka: pratiti, evaluirati, revidirati i izvući pouku za budući rad

Motivacija za pisanje ovog članka proizašla je iz želje za osvještavanjem područja studija socijalne pedagogije gdje postoje neke etičke dileme na koja ukazuju upravo studenti socijalne pedagogije. Sve ranije navedeno dovelo je do postavljanja cilja ovog rada. **Cilj** ovog članka je osvještavanje i problematiziranje etičkih dilema koje su se javile za vrijeme studija socijalne pedagogije i za vrijeme obavljanja studentske prakse na studiju socijalne pedagogije, ali ujedno i osvještavanje etičkih dilema mentorima, rukovodnim osobama u ustanovama i svima ostalima koji su uključeni u praktičnu obuku studenata. Namjera autora ovog članka je da analiziraju neka od problemskih područja te ponude neke mjere njihovog rješavanja ili pak unapređenja koje mogu

osigurati minimum standarda. Putem etičkih dilema kojima su svjedočili studenti autori ovog članka formiralo se iskustvo i sama stručnost budućih socijalnih pedagoga. U susretu s raznim etičkim dilemama uočena je važnost pitanja etike za socijalnu pedagogiju te njezinu važnost za rad s ljudima općenito. Isto tako, ovim se člankom želi podići svijest svih socijalnih pedagoga i onih koji su uključeni u obrazovanje socijalnih pedagoga o važnosti pitanja etike za kvalitetu rada socijalnih pedagoga.

2. ETIČKE DILEME KOJE SU JAVILE TIJEKOM NASTAVE NA STUDIJU SOCIJALNE PEDAGOGIJE

U tekstu koji slijedi bit će opisane neke od etičkih dilema koje su identificirane za vrijeme provođenja različitih formi nastave socijalne pedagogije. Navedene su samo neke etičke dileme tako da su opisani primjeri koje su posebno studenti autori ovog teksta smatrali najilustrativnijima.

Primjer 1: Koje etičko načelo nosi veću težinu?

Na nastavi u sklopu studija socijalne pedagogije studenti su naišli na neke situacije kod kojih je stjecanjem iskustva bilo moguće uočiti neke potencijalne etičke dileme. Tijekom prvih godina studija studenti nisu prepoznavali neke od etičkih dilema, no tijekom viših godina upoznati su s etičkim pravilima koja bi uvijek trebalo imati na umu, a posebno kad se radi o osjetljivoj populaciji. Naime, iskustva studenata socijalne pedagogije u sklopu kolegija koji je obuhvaćao rad s djecom govore o kompleksnosti tog problema. Od etičkih načela dobročinstva, neškodljivosti, pravednosti i autonomnosti, iskustva studenata u slijedećem primjeru govore da su najmanje prva dva dovedena u pitanje. Studenti su tijekom studija trebali osmišljavati radionice za djecu koje bi se provodile ovisno o potrebi, u školi, odgojnoj ustanovi, bolnici, a sve s ciljem da se korisnike pripremi za buduće izazove ili olakša vrijeme provedeno u ustanovi. Tako je jedna od tema radionice bila nenasilno rješavanje sukoba. Studenti od voditelja grupe (vanjskog mentora) dobivaju uputu da radionice moraju biti kreirane tako da ne budu invazivne za djecu. Drugim riječima, da se ni na koji način ne čini šteta korisnicima. Pritom je naglašeno da ne produbljujemo problem za koji nemamo znanja kako ga riješiti. Istovremeno voditelj grupe je naglasio da ukoliko se neki problem javi potražimo njegovu pomoć pri rješavanju tog problema. Ta se pomoć mentora odnosi na savjet i na direktnu pomoć u određenoj situaciji. Studenti su imali organizirane supervizijske sastanke na kojima

su svoje dileme dijelili s drugim studentima te iskusnim stručnjacima koji su im pomagali pri njihovom rješavanju.

Budući da je prema načelu dobročinstva profesionalna dužnost činiti dobro drugome, odnosno ono zahtijeva činjenje dobra prema jasno određenim afirmacijskim pravilima, postavlja se pitanje ugrožava li se dobrobit djeteta time što se studentu postavlja granica u djelovanju. Možda se time štiti studente. Prema načelu dobročinstva trebali bi štiti i činiti dobro upravo prema klijentima, u ovom slučaju prema djeci. No tu se postavlja etička dvojba: ako se studenti ne znaju nositi s nekim problemom, znači li to automatski da je bolje da se onda to ne otkrije u radu, nego neka ostane skriveno dok ne dođe netko tko se s tim zna nositi. U profesionalnom radu socijalnog pedagoga od iznimne je važnosti da problem koji klijent ima riješimo u najboljem mogućem kontekstu resursa klijenata i okruženja. Ukoliko student nije obučan da se nosi s problemom koji bi se mogao pojaviti i nije upućen u neka druga rješenja, tj. traženje pomoći, riskira se da student svojom reakcijom dodatno pogorša situaciju. Naravno da bi student u toj situaciji trebao obavijestiti svog mentora koji bi poduzeo daljnje korake rješavanja problema. Međutim, bitno je napomenuti da različiti mentori imaju različite načine rada koji su usklađeni s njihovim karakteristikama osobnosti. To se odražava na njihov rad u praksi i na način na koji educiraju studente. Od nekih mentora možemo naučiti kako raditi, dok od drugih možemo naučiti kako ne raditi. Na studentu je da prepozna dobar i loš način rada mentora, te da pritom ne osuđuje tuđe pogreške već da na njima uči. Izbor i rad s mentorima studenata posao je koji zahtijeva i zahtijevat će daljnja ulaganja.

Načelo neškodljivosti jasno propisuje da se ne smije nanositi zlo ili ozljeda, odnosno da se treba spriječiti zlo ili ranjavanje. Isto tako je i jedna od postavki ovog načela unaprijeđivati dobro, ne lišiti dobra naših klijenata. Tu se već sad javlja problem unutar samih etičkih načela. U ovom konkretnom iskustvu studenata čini se da je jako teško, pa gotovo i nemoguće činiti dobro, a biti neškodljiv. Da li je dobro da se zlostavljanje ne otkrije kako se ne bi dodatno naškodilo djetetu, ili je bolje da se problem pokaže i unatoč trenutnoj škodljivosti i potencijalnoj stigmatizaciji u grupi djeluje profesionalno i djetetu pruži pomoć.

Naravno da bi studenti takav slučaj odmah trebali prijaviti svom mentoru koji bi zasigurno znao kako se nositi s tom situacijom i što učiniti za dobrobit djeteta. Iako se početna šteta ne može

izbjeći, potencijalna dugoročna korist i dobrobit za dijete su neupitni. O koristi korisnika govori i Etički kodeks socijalnih pedagoga (Žižak, 2005,10) koji navodi da svojim profesionalnim djelovanjem socijalni pedagog doprinosi općoj i specifičnoj dobrobiti korisnika, razvoju njegovih potencijala te potiče i omogućava pozitivne, osobno i socijalno prihvatljive promjene korisnika, njihovih obitelji i zajednice u cjelini.

Kad govorimo o koristi, odnosno korisnosti, tu se često susreće utilitaristička parola da cilj opravdava sredstva. Pitanje je koji nam je cilj, odnosno koje načelo nam je primarno za poštivati. Iako su sva podjednako važna, vidljivo je da se u praksi stvari lako zakompliciraju. Ako nam je prva stvar dobročinstvo, onda bi se možda i trebali držati onoga da ne otkrivamo ono sa čime se ne znamo nositi kako ne bi nanijeli dodatnu štetu. No kako definiramo dobročinstvo? Odnosno kako ga vremenski određujemo u ovome slučaju. Smatra li se dobročinstvom činiti dobro u svakom koraku da bi se poštovalo ovo načelo, ili je ponekad i potrebno, uvjetno rečeno, načiniti i štetu, da bi se kasnije učinilo dobro. Svako otkrivanje problema, a posebno ovako osjetljivih, je stres za klijenta. No sve što se sazna u tom odnosu, pa i u grupnom radu, ostaje profesionalna tajna, a od grupe se uvijek može tražiti da ono što se izgovori u grupi, ostaje u grupi. O tajnosti podataka govori i Etički kodeks socijalnih pedagoga (Žižak, 2005,13) koji navodi da su sve informacije o korisnicima, tijeku i rezultatima stručnog rada s korisnicima povjerljive te da razmjena tih informacija s drugim stručnjacima, stručnim službama i/ili korisnikovim roditeljima/zastupnicima i drugim osobama mora biti uređena pravnim propisima ili internim uputama. Poštujući ovu odredbu kao profesionalci i tražeći od grupe da poštuje dogovor o povjerljivosti, činimo dobro prije nego smo potencijalno prouzročili štetu, odnosno ako se pojavi nekakav osjetljiv problem. Na odgovornost u grupnom radu obvezuje i Etički kodeks socijalnih pedagoga (Žižak, 2005,14) koji propisuje da je socijalni pedagog odgovoran za kvalitetan profesionalni odnos sa svim članovima grupe te je odgovoran za poduzimanje mjera koje će sprječavati međusobno fizičko, emocionalno i psihičko zlostavljanje članova grupe.

Ovo može biti jako opasno područje što se tiče etičkih dilema, ali generalno nije problem u tome ako se otkrije nešto s čime se studenti trenutno ne znaju nositi, nego je problem ako ne poduzmu ništa, a znamo da u navedenom primjeru i zakon obvezuje na reakciju. Slično o ovome govori i Etički kodeks

socijalnih pedagoga (Žižak, 2005,15) na način da ako se socijalni pedagog ne osjeća dovoljno kompetentnim izravno pomoći korisniku on je odgovoran pomoći korisniku u pronalaženju pojedinaca i/ili službi koje će za to biti kompetentne. Ako prihvatimo tezu da je bolje gledati na dugoročniju korist klijenata, onda i u otkrivanju situacija u kojima nismo kompetentni imamo mogućnosti i opcija na koje nas i kodeks obvezuje.

Prijedlog za unapređenje/rješavanje ovakvih situacija i etičkih dilema je da se studentima koji još nemaju iskustva daju opće smjernice: kome se obavezno obratiti ukoliko se problem očekivano, a posebno neočekivano pojavi, kako reagirati na moguću situaciju, poučiti ih kako da postupaju kad osjete paniku kako ne bi pogoršali situaciju i slično.

Primjer 2: Poštivanje privatnosti pacijenata u bolnicama

Slijedeće iskustvo studenata govori o problemu poštivanja privatnosti pacijenata u bolnicama. Iako je vjerojatno najbolji način učenja, učenje na primjerima i u realnoj situaciji, slijedeći primjer dovodi u pitanje neka etička načela. Studenti su tijekom vježbi na jednom od predavanja išli po odjelima bolnice i promatrali djecu s raznim genetskim bolestima, od kojih neka nisu ni bila svjesna da ih se promatra. Studentima tada nije bilo poznato, jesu li roditelji te djece obaviješteni da će ih određena skupina studenata promatrati. U razgovoru s profesorima na Fakultetu saznalo se da ukoliko se radi o klinici pacijenti te klinike su upoznati s time da se na tom mjestu održavaju studentske vježbe. Kada se dijete nalazi u klinici u kojoj se odvijaju kliničke vježbe i liječnika i drugih struka informiranje roditelja je u pravilu prisutno. Važno je da profesor na to usmjeri studente, te da razjasni pitanje etike prije nego studente vodi u posjet djeci, odnosno, da istakne da su informacije koje saznaju dio profesionalne tajne. Studenti socijalne pedagogije prilikom dolaska na vježbe u kliniku nisu bili upoznati s etičkim pravilima unutar određene institucije, te nisu znali kako je i je li riješeno pitanje informiranog pristanka roditelja. Kako bi studenti ubuduće bili upoznati s etikom medicinskih institucija u koje odlaze na vježbe predlaže se da ih profesori upoznaju s Kodeksom medicinske etike i deontologije (Ivanišević, 2002) gdje članak 2. stavak četiri, ovog kodeksa govori da će pregled i pružanje liječničke pomoći djeci i malodobnim osobama liječnik obavljati uz uvažavanje osobnosti djeteta u skladu s Konvencijom o pravima djeteta Ujedinjenih naroda (2001). U Konvenciji o pravima djeteta (2001) u članku 16. stavak jedan, stoji da niti jedno dijete ne smije biti

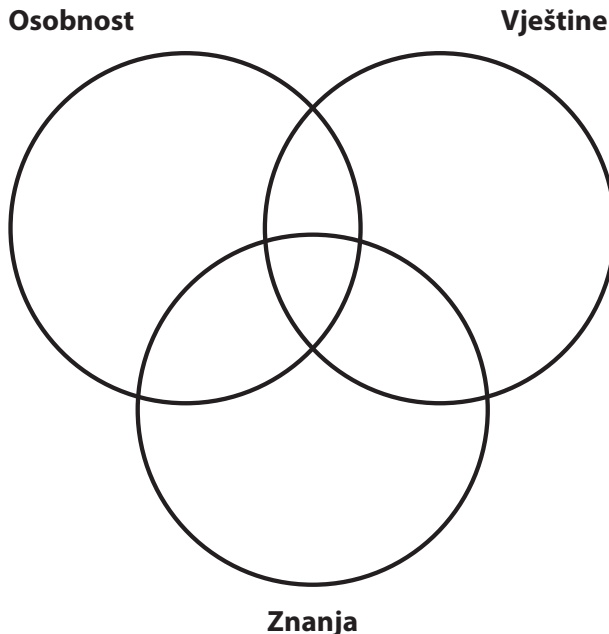
izloženo proizvoljnom ili nezakonitom miješanju u njegovu privatnost, obitelj, dom ili prepisku, niti nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled. Članak 23. stavak jedan glasi da države stranke priznaju da dijete s teškoćama u duševnom ili tjelesnom razvoju treba voditi ispunjen i pristojan život u uvjetima koji jamče dostojanstvo, jačaju djetetovo oslanjanje na vlastite snage i olakšavaju njegovu djelatno sudjelovanje u zajednici. I članak 27. stavak jedan glasi da države stranke priznaju svakom djetetu pravo na životni standard primjeren njegovu tjelesnom, duševnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju. Nadalje, u Konvenciji se govori, prije svega, o obvezama odraslih u odnosu prema djetetu kao i o obvezama brojnih društvenih čimbenika glede zaštite djeteta. Sigurno je da se obrazovanje studenata mora temeljiti na stvarnim primjerima iz prakse, ali ipak u tom nastojanju treba paziti da se ne povrijede prava drugih osoba. Konvencija je opsežan instrument različitih prava kojima se, među ostalim, pokazuje da hijerarhija dječjih prava ne postoji. Dakle, sva su ta prava potrebna da bi se dijete razvilo u psihofizički cjelovitu osobu.

Neka od mogućih rješenja bi mogla biti: pismeni pristanak roditelja, upozoravanje studenata o čuvanju profesionalne tajne, upozorenje od strane liječnika i slično. Budući da studenti nisu još upoznati s nekim etičkim standardima i principima, njihovi mentori i profesori bi im svakako trebali skrenuti pažnju na to.

3. ETIČKE DILEME STUDENATA SOCIJALNE PEDAGOGIJE NA PRAKSI

Zaštita ljudskih prava posebno je važno i osjetljivo pitanje u kaznenom sustavu jer se zatvaranjem osobi oduzima temeljno ljudsko pravo – pravo na slobodu. Pri tome osoba kojoj je oduzeta sloboda zadržava sva druga prava koja ima kao ljudsko biće. Iznimka su samo ona prava koja se oduzimaju ili ograničavaju, a specifična su posljedica zatvaranja. Oduzimanje ili ograničavanje takvih povezanih prava treba svesti na najmanju moguću mjeru (Babić, Josipović, Tomašević, 2006). U istinitost te tvrdnje studenti socijalne pedagogije su se uvjerali kada su dobili mogućnost posjetiti neke od kaznionica i zatvora u Republici Hrvatskoj. Prilikom jednog posjeta zatvorenik je postavio pitanje: ‘I, što, sad su vas doveli ovamo da vam pokažu monstrume i da vidite što ti monstrumi tu rade?’. To dovodi u pitanje etičnost studentskih posjeta i djelovanja. Najbolje se uči iz iskustva, ali koliko je etičan takav način učenja u ovom slučaju? Socijalni je pedagog odgovoran za vlastiti profesionalni razvoj i bitno

je da stalno radi na usvajanju novih znanja i metoda rada. Uz to, odgovoran je stalno preispitivati usklađenost svojih osobnih stavova, vrijednosti i ponašanja sa svojim profesionalnim djelovanjem. Prema Žižak (2010) kompetencije ovise o znanjima, vještinama i osobnosti stručnjaka, a to su područja koja su u međudodnosu.

Slika 1. Kompetencije (Žižak 1997; prema Žižak 2010)

Primarna odgovornost socijalnog pedagoga prema korisniku odnosi se na uvažavanje njegove osobnosti, integriteta, različitosti, dostojanstva, ljudskih prava i prava na sudjelovanje u donošenju odluka o ciljevima vlastite rehabilitacije (Žižak, 2005). Iskustvo nam govori da želja za učenjem i sam proces učenja mogu doći u sukob s uvažavanjem i poštivanjem ljudskih prava u bilo kojem obliku, od najmanje pa do velike povrede. Najradikalniji prikaz toga je istraživanje Philipa Zimbarda koje je opisano u knjizi Luciferov učinak (2009) i niz drugih neetičnih istraživanja. Neusporedivo blaži primjer je iskustvo s prakse studenata socijalne pedagogije. Tijekom vježbi u nekoliko kaznionica i zatvora diljem Republike Hrvatske za vrijeme trajanja studija socijalne pedagogije moguće je zamijetiti slijedeće etičke dileme:

1. Je li etično to što se promatranje zatvorenika smatra "normalnim" i što se njima ne najave posjeti trećih osoba?
2. Je li etično da se prisutnost studenta i slušanje terapijskog razgovora sa zatvorenikom iznosi zatvoreniku kao činjenica?
3. Je li etično to što student na praksi u kaznionici ili zatvoru ima uvid u dosjee zatvorenika odnosno pod kojim uvjetima je to etično?

4. Je li etično što student na praksi u kaznionici ili zatvoru ima uvid u ulaznu i izlaznu poštu zatvorenika?
5. Jesu li zatvorenici zajedno s lišenjem prava na slobodu lišeni i prava na privatnost?
6. Imaju li studenti viših godina studija socijalne pedagogije dovoljno znanja iz etike prilikom odlaska na praksu?
7. Na koji način je osigurano da studenti podatke o zatvorenicima čuvaju u tajnosti?

Kada studenti socijalne pedagogije odlaze u kaznionicu objašnjava im se da se zatvorenicima uglavnom ne najavi kada dolaze različite grupe ljudi da vide kako oni žive i što rade unutar kaznionice. Isto tako, studente se informiralo od strane osoblja u kaznionici da su zatvorenici navikli na to da ih s vremena na vrijeme netko dolazi posjetiti/promatrati unutar kaznionice. Središnji ured Uprave za zatvorski sustav daje dozvolu različitim ljudima i grupama ljudi koji iz valjanih razloga posjećuju kaznionice da u njih uđu. Nakon završenog studija socijalne pedagogije i nakon odslušanog kolegija "Etika u preventivskim istraživanjima", čini se primjerenim da bi dozvolu za neke posjete trebali dati i sami zatvorenici. Nedvojbeno je da su neki posjeti nužni iz razloga kako bi se unaprijedio život unutar ustanove, da bi se osiguralo poštivanje ljudskih prava zatvorenika, kako bi rad ustanove bio transparentan, kako bi se uočilo loše upravljanje ustanovom i slično. U protivnom, kaznionice bi bile u potpunosti zatvoreni sustavi u kojima bi vodstvo kaznionice i osoblje radilo sa zatvorenicima što bi htjelo, te bi se tada otvorile brojne mogućnosti nepoštivanja zakona. O tome govore i autori Babić, Josipović i Tomašević (2006,712) u svome članku: "U nas, osim tijela državne vlasti i međunarodnih institucija koje se bave zaštitom ljudskih prava i koje imaju pravo ulaska u kaznionice i zatvore, Središnji ured Uprave za zatvorski sustav ima diskrecijsko pravo odobriti posjet kaznionicama i zatvorima predstavnicima institucija i nevladinih udruga koje se bave zaštitom ljudskih prava. U pravilu se takvi posjeti odobravaju, jer prisutnost takvih institucija i udruga povećava transparentnost zatvorskog sustava i razinu zaštite ljudskih prava zatvorenika". Budući stručnjaci, sadašnji studenti, mogu puno naučiti iz promatranja zatvorenika, uvjeta u kojima žive, njihovih životnih priča, iz toga što oni rade unutar kaznionice ili zatvora u kojima su smješteni.

Praktične su vježbe i studentska praksa tu da uobliče teorijsko znanje studenata. Promatranje drugih u različitim situacijama jedna je od najboljih metoda učenja o drugima i omogućava budućem

stručnjaku da procijeni osobu i da lakše definira njezin problem. Iz iskustva studenata je poznato da studenti u trenutku kada se pojave u životnom prostoru kaznionice donose dozu nelagode zatvorenicima. Nije svakodnevna i normalna situacija biti predmetom nečijeg promatranja i istraživanja. U zatvoru, promatranje zatvorenika od strane trećih osoba ulazi u domenu "normalnog". Zatvorenici su navikli na to, no realnost govori da oni možda nemaju izbora. Uz navikavanje na niz novih uvjeta života koji su redom svi zahtjevni i teški, zatvorenici su suočeni s činjenicom da će biti predmetom niza istraživačkih promatranja i niza "usputnih" promatranja. Vodeći se etičkim načelima jasno je da svaka osoba bez obzira na svoj položaj i situaciju u kojoj se nalazi ima pravo sama odlučiti želi li biti dio bilo kakvog istraživanja, pa i usputnih promatranja. Jedno od mogućih rješenja navedene etičke dileme je traženje usmenog/pismenog pristanka od strane zatvorenika i obavještanje zatvorenika o mogućim posjetima na vrijeme.

U Hrvatskoj se zaštita prava zatvorenika najprije regulira univerzalnim pravnim aktima donesenim od UN-a, zatim europskim propisima te, na kraju, pravnim odredbama unutarnjeg prava. Naravno, samo postojanje propisa ne mora značiti da je zaštita zatvorenika uvijek i ostvarena. Stoga se, uz normiranje temeljnih prava, pravnim propisima sve više nastoje predvidjeti i forme (načini) nadzora kako bi se propisima određena prava u praksi i osigurala (Babić, Josipović, Tomašević, 2006). U Republici Hrvatskoj prava osoba kojima je oduzeta sloboda zajamčena su Ustavom Republike Hrvatske (NN 55/01), Zakonom o izvršavanju kazne zatvora (NN 190/03), Zakonom o kaznenom postupku (NN 62/03) i Zakonom o sudovima za mladež (NN 27/98) (prema Analiza stanja ljudskih prava u RH i određivanje prioritetnih područja u razdoblju od 2008. do 2011. godine, 2007).

U jednom od hrvatskih zatvora, primjerice, odlučili su da zatvorenicima neće reći da im je pozitivno odlučeno o molbi za uvjetni otpust. Odlučili su da će im reći ujutro na dan njihova uvjetnog puštanja na slobodu, i to će biti kao iznenađenje za dotične zatvorenike. U ovom slučaju zakon je jasan. Članak 160. stavak dva Zakona o izvršavanju kazne zatvora (NN 190/03) jasno propisuje da se rješenje o uvjetnom otpustu dostavlja: zatvoreniku, kaznionici, odnosno zatvoru, sudu upućivanja, sudu koji je donio presudu prvog stupnja, centru za socijalnu skrb prema mjestu u koje se otpušta, policijskoj upravi, državnom odvjetniku koji je podnio prijedlog, odnosno zatvoru i sucu izvršenja prema mjestu

u koje se otpušta, uredu za probaciju prema mjestu u koje se otpušta, tijelu koje provodi elektronski nadzor ako je takav nadzor rješenjem o uvjetnom otpustu određen te sucu izvršenja i prema sjedištu kaznionice, odnosno zatvora iz kojeg se otpušta. Obzirom da zakon propisuje da se zatvoreniku rješenje mora dostaviti, ovo bi se moglo smatrati i težim propustom zatvorskog osoblja. Odnosno, osoba ostaje lišena informacija koje mu zakonski moraju biti priopćene te ostaje u stalnoj neizvjesnosti i iščekivanju. Babić, Josipović i Tomašević (2006) u svom članku "Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika" navode da se zakonskim odredbama onemogućuje dodatno kažnjavanje ograničavanjem ostalih temeljnih ljudskih prava, osim u mjeri nužnoj za izvršavanje kazne zatvora. Samim zatvaranjem zatvorenici se dovode u nepovoljnije uvjete nego ostala populacija, pa stoga njihovim ljudskim pravima i zaštiti tih prava treba pokloniti posebnu pozornost. Prema ovom navodu ovakvo postupanje osoblja zatvora bi se moglo protumačiti i kao dodatno kažnjavanje zatvorenika koje zakonski nije dopustivo. Nadalje, ovo postupanje osoblja zatvora se kosi i s člankom 2. Zakona o izvršavanju kazne zatvora (NN 190/03) koji govori da je glavna svrha izvršavanja kazne zatvora osposobljavanje zatvorenika za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osoba koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora i maloljetničkog zatvora.

Potrebno je navesti da se radi o izoliranim slučajevima. Već je ranije u članku navedeno da različiti mentori imaju različite načine rada. No nemaju svi studenti socijalne pedagogije ovakva iskustva. Dio studenata je na praksi dobio uvid u korektno i etički ispravno postupanje mentora. Takvi su mentori provjeravali sa zatvorenicima da li prihvaćaju prisutnost studenta, obavješćavali su zatvorenike o pogodnostima koje su im odobrene i uvijek iznova upozoravali studente na etično postupanje. Kako bi se postiglo da iskustva studenata budu donekle ujednačena bitno je formalizirati cijeli postupak. Navedeno se može postići ukoliko bi Fakultet unutar svake institucije u koju studenti odlaze na praksu imao stalne mentore koji bi prethodno od strane Fakulteta bili upoznati s načinom mentoriranja studenata. Mentorima u institucijama bi se prosljedio program u kojem bi se navelo što sve treba obuhvatiti praksa studenta, od upozoravanja na etička načela do standarda koji trebaju biti zadovoljeni od strane studenta. Na taj način bi se osigurao minimum standarda kvalitete studentske prakse, jer bi

studenti iz godine u godinu odlazili k mentorima pripremljenim za studentsku praksu, te bi studenti prošli kroz iste uvjete.

Etički kodeks socijalnih pedagoga (Žižak, 2005) navodi da se primarna odgovornost socijalnog pedagoga prema korisniku odnosi na uvažavanje njegove osobnosti, integriteta, različitosti, dostojanstva, ljudskih prava i prava na sudjelovanje u donošenju odluka o ciljevima vlastite rehabilitacije. U gore navedenom slučaju neka od tih prava su bila u najmanju ruku zapostavljena. Kodeks navodi i da slijedeći standarde profesionalnog djelovanja socijalni pedagog preuzima potpunu odgovornost za tijek profesionalnog odnosa i profesionalnih aktivnosti s korisnicima. A za postizanje profesionalnog odnosa sa klijentima zasigurno se trebaju poštivati zakonske odredbe. Prema odredbama Zakona o izvršavanju kazne zatvora (NN 190/03) u Republici Hrvatskoj zatvorenik ima *Pravo na zaštitu osobnosti i na osiguravanje tajnosti osobnih podataka*. Ta odredba propisuje slijedeće:

“Zatvoreniku je zajamčena zaštita osobnosti i tajnost osobnih podataka. Time se izbjegava stigmatizacija zatvorenika i članova njihovih obitelji, a istodobno se zatvorenika uvažava kao osobu s dostojanstvom i pravom na rehabilitaciju. Zbog toga se predviđa da su zaposlenici dužni čuvati kao službenu i profesionalnu tajnu sve podatke o zatvoreniku do kojih su došli tijekom izvršavanja kazne zatvora odnosno tijekom sudjelovanja u provođenju pojedinačnih programa izvršavanja kazne. Zatvorskom osoblju, ovisno o poslu koji obavlja, ograničen je pristup osobnim podacima zatvorenika. Isto je tako zatvoreniku zajamčena zaštita privatnosti prigodom posjeta trećih osoba tijekom izvršavanja kazne. Posjetitelji mogu sa zatvorenikom kontaktirati i fotografirati ga samo uz njegov pristanak (Babić, Josipović, Tomašević, 2006, 704).”

Iz iskustva koja se javljaju tijekom studentske prakse u sklopu studija socijalne pedagogije vidljivo je da jedan dio navedenih zatvoreničkih prava nije ispoštovan. U vrijeme pisanja ovog članka autorima još uvijek nije bilo poznato je li i kako je reguliran položaj studenata na praksi. Iako se osoblje zaposleno u instituciji ponašalo prema studentima kao prema ostalim zaposlenicima, studenti nisu imali sva prava koja imaju zaposlenici institucije. Osim toga, studentska je praksa vremenski ograničena i samim time se studente na praksi ne može smatrati dijelom tretmanskog osoblja. Studenti nisu pripadnici tretmanskog osoblja, što znači da su oni – treća osoba, posjetitelj. Dolazak studenta na praksu odobrava Ministarstvo pravosuđa koje pismeno

odobrenje šalje u instituciju u koju student dolazi na praksu, a s tom činjenicom se upoznao studente prije njihovog odlaska na praksu. Studentska praksa u kaznionicama i zatvorima obuhvaćala je svakodnevno ulaženje u kaznionicu ili zatvor zajedno s mentorom, čitanje dosjea zatvorenika, čitanje ulazne i izlazne pošte, prisustvovanje tretmanskim i terapijskim razgovorima, upoznavanje sa svim dijelovima kaznionice ili zatvora i upoznavanje s dnevnim rasporedom kojeg se zatvorenici pridržavaju. Nekim je zatvorenicima objašnjeno tko su studenti i što rade u kaznionici ili zatvoru, ali uglavnom ih se nije pitalo da li pristaju na to da studenti budu prisutni za vrijeme razgovora s voditeljem tretmana, na grupama koje se vode i slično. Prema tome, prisutnost studenata im je iznesena kao činjenica, nije im objašnjeno da imaju mogućnost izbora. Svi podaci o zatvorenicima su tajni i dužnost studenata je da tu tajnost poštuju. Međutim, zbog manjka iskustva i znanja iz područja etike mala je vjerojatnost da će studenti na nekoj ranijoj godini fakulteta zadržati sve što su vidjeli i čuli samo za sebe. Prema Etičkom kodeksu socijalnih pedagoga socijalni pedagog prihvaća da su sve informacije o korisnicima, tijeku i rezultatima stručnog rada s korisnicima povjerljive te prihvaća da razmjena tih informacija s drugim stručnjacima, stručnim službama i/ili korisnikovim roditeljima/zastupnicima i drugim osobama treba biti uređena pravnim propisima ili internim uputama (Žižak, 2005). Vrlo je lako promišljati o etici i etičnom ponašanju nakon izlaska iz zatvorskog sustava, ali tijekom prakse je sve zanimljivo, zbog neizrecive znatiželje studenti žele saznati što više, a etično razmišljanje bi ih možda u tome sprječavalo. Za vrijeme trajanja studentske prakse od strane studenata socijalne pedagogije pročitano je mnogo izlaznih i ulaznih pisama, vođeni su razgovori sa zatvorenicima, prisustvovalo se sastancima stručnog tima, saznalo puno detalja o nekim zatvorenicima. Nakon što se dojmovi slegnu lako se sve može gledati sa strane etike, ali u vrijeme trajanja studentske prakse etika nije bila na prvom mjestu. Studenti još nisu bili dovoljno obrazovani da preuzmu ulogu pravog stručnjaka i nisu imali dovoljno znanja iz etike kako bi znali prepoznati i problematizirati etički upitno postupanje, te shodno tome i postupati etično.

Prije odlaska na praksu pravila o tajnosti podataka poznata su studentima socijalne pedagogije. No, nigdje nisu potpisali da pristaju podatke čuvati tajnima. Kako bi se sankcioniralo studente i da li bi oni uopće mogli biti sankcionirani za neetično postupanje u smislu otkrivanja nekih tajnih poda-

taka? Odgovornost za čuvanje podataka u tajnosti leži na studentima, ali i na njihovom mentoru u instituciji. Sukladno navedenom, predlažemo da budući naraštaji studenata socijalne pedagogije prije prakse potpišu izjavu o tajnosti podataka. Papir daje težinu i osjećaj odgovornosti. Predlaže se organizacija sastanaka sa svim studentima prije odlaska na praksu na kojima će se raspraviti o etici i o etičnom ponašanju studenata na praksi. Uz detaljno upoznavanje s Etičkim kodeksom socijalnih pedagoga predlaže se da se studente upozna i s Prijedlogom zakona o socijalno pedagoškoj djelatnosti (Šešo, 2010). Postoji praksa da se na Fakultetu organizira sastanak sa studentima po povratku sa studentske prakse. Takav sastanak može biti dobra prilika za izmjenjivanje iskustava i upoznavanje profesora s problemima koji su se javili na studentskoj praksi, što je temelj budućih poboljšanja ovog dijela studija socijalne pedagogije. Predlaže se da se na takvim sastancima studentima osigura mogućnost da neke stvari iznesu i anonimno, jer se ponekad dogodi da se neki od studenata boje otvoreno progovoriti o problemu.

4. OSVJEŠTAVANJE NAČELA ETIČKOG POSTUPANJA

Uz etički kodeks, postojanje zakona o provođenju određene djelatnosti ključno je za osvještavanje načela etičkog postupanja. Prijedlog Zakona o socijalno pedagoškoj djelatnosti trenutno je na čitanju u Hrvatskom Saboru (lipnja 2011.). Prijedlog zakona sadrži 12 glava podijeljenih u članke. Članci uređuju slijedeća područja:

- socijalno-pedagošku djelatnost
- sadrže odredbe o organizaciji socijalno-pedagoške djelatnosti
- propisuju obrazovanje socijalnih pedagoga
- definiraju uvjete za obavljanje socijalno-pedagoške djelatnosti
- odnose se na način obavljanja socijalno-pedagoške djelatnosti, standarde i metode rada
- detaljno propisuju obveze i odgovornosti socijalnog pedagoga u obavljanju socijalno-pedagoške djelatnosti
- disciplinsku odgovornost socijalnih pedagoga i socijalnih pedagoga vježbenika
- socijalni pedagozi vježbenici
- stručni nadzor socijalno pedagoške djelatnosti
- propisuju prekršaje koje fizička ili pravna osoba može počinuti prilikom obavljanja socijalno-pedagoške djelatnosti, kao i novčane kazne za navedene prekršaje (Šešo, 2010).

Taj je prijedlog zakona odlična nadopuna Etičkom kodeksu i zasigurno će razjasniti brojne nedoumice oko obavljanja socijalno-pedagoške djelatnosti te će se studenti imati na što osloniti. Velik je nedostatak činjenica da Komora socijalnih pedagoga koja bi odlučivala o etičnosti socijalno pedagoškog djelovanja još uvijek nije osnovana. Uz to, autori ovog članka nemaju saznanja da li postoji ili ne postoji pravilnik koji bi uređivao ponašanje studenata na praksi, s posebnim naglaskom na etično postupanje. Ukoliko on ne postoji, svakako bi ga trebalo napisati. Uz navedene prijedloge potrebno je u obzir uzeti još neke smjernice. Autori ovog članka zalažu se za osnivanje etičkog povjerenstva pri Odsjeku za poremećaje u ponašanju i Odsjeku za kriminologiju za pitanja iz prakse u koje bi se uključilo više članova Odsjeka, te je potrebno otvoriti e-mail adresu na koju se praktičari mogu obratiti sa svojim pitanjima, ali i mogućim rješenjima za etičke dileme. Na konferencijama socijalnih pedagoga važno je organizirati ciljani panel o etici, jer spoznaje iz etike se unapređuju te se javljaju nove, a cijela stručna javnost bi s njima trebala biti upoznata. Također je neophodno organizirati radionice o pitanjima etike za ljude koji su u praksi te su oдавно izašli s fakulteta, ali i za one koji su nedavno diplomirali te trebaju pomoć iskusnih stručnjaka u rješavanju etičkih dilema s kojima se susreću u praksi. Etički kodeks socijalnih pedagoga je zaživio, ali još uvijek ne postoji knjižica o etičkim dilemama socijalnih pedagoga koja je prema mišljenju autora također nezaobilazni alat u etičnom postupanju praktičara. Predlaže se da grupa autora s jednim urednikom izda takvu knjižicu te na taj način olakša iskusnim, ali i neiskusnim praktičarima, snalaženje u zahtjevnoj stručnoj praksi.

Uz sve navedeno kao temelj svake dobre prakse ističe se informirani pristanak. Informirani pristanak je jedan od načina da se osigura poštovanje ljudskih prava svake osobe, odnosno klijenta. Samim time što klijent potpiše pristanak znači da je upoznat sa svim prednostima i nedostacima nekog postupka, istraživanja, tretmana i slično. A onda i s druge strane, to je pisani dokument koji je dokaz da je stručnjak odradio i najvažniji dio, a to je transparentnost svakog postupka s ciljem zaštite klijenata. Bez njega ni jedan postupak socijalnog pedagoga ne može biti etičan. Ljudska su prava temelj svakog odnosa, pa tako i odnosa socijalnog pedagoga i njegovih klijenata. Posao socijalnog pedagoga obuhvaća rad s nizom institucija i pojedinaca te je bitno da se uvijek poštuju ljudska prava, jer će jedino na taj način biti osigurana dobrobit svijetu.

Veliki saveznici u promicanju etičke osviještenosti i etičkih načela mogu nam biti masovni mediji. Međutim, bitno je i da stručnjaci pokažu inicijativu u poboljšavanju te suradnje. Stručnjaci imaju etičku odgovornost reagirati na neetičnost u izvještavanju. Oni mogu gostovati u medijima i sudjelovati u javnim raspravama kada problem zahvaća dio njihove profesionalne djelatnosti. Iz dosadašnje prakse vidljivo je da socijalni pedagozi rijetko istupaju u medijima, što doprinosi neprepoznatljivosti struke i njezinih temeljnih načela. Predlaže se organiziranje tematskih radionica, okruglih stolova, predavanja, seminara i kongresa u što većem broju. Također je i odgovornost svakog pojedinca da u svojoj radnoj okolini promovira svoju struku i zalaže se za njezino unapređenje.

5. ZAKLJUČAK

Unatoč postojanju etičkih kodeksa i pravila dobre prakse iz navedenih primjera vidimo da problematičnih i dvojbenih područja ima, te da se ona nerijetko ne rješavaju u skladu s onim što je poznato kao dobra praksa. Iako su u ovom članku ponudena neka rješenja na etičke dileme s kojima se susreću studenti socijalne pedagogije, bitno je naglasiti da ni jedno rješenje nije konačno, te svaka situacija otvara prostor za više mogućih rješenja koja će biti u skladu s etičkim načelima struke. Obzirom na različita iskustva, znanja i stavove koje ljudi posjeduju, mogu se generirati različite, ali u osnovi etički ispravne odluke. Profesionalno djelovanje unutar socijalne pedagogije počiva na međuljudskim odnosima, a načini rada stručnjaka ovise o osobnim i profesionalnim karakteristikama.

Bitno je naglasiti da ovaj članak nije kritika ni jednog sustava čiji smo dio, već se pisanjem ovoga članka željelo ukazati na neke od problema unutar sustava/postupanja koji se mogu lako riješiti. Uvijek postoji i druga strana koja možda može pobiti navedene argumente i to treba uzeti u obzir. Ipak su

studenti socijalne pedagogije stručnjaci u nastajanju i njihov razvoj tek počinje, a pisanjem ovog članka oni su željeli istaknuti da nastoje biti etički osviješteni. Smatraju da svaki korak socijalnog pedagoga mora biti dobro razmotren i planiran, treba uzeti u obzir sve pozitivne i negativne efekte njegovih postupaka. Etika je ta koja čuva leđa, ali etičnost treba "istrenirati". Socijalni pedagozi su stručnjaci koji rade s ljudima, a rad s ljudima je najteži i najzahtjevniji rad. Socijalni pedagog uvijek mora težiti da osigura dobrobit osobe s kojom radi, te da osigura da se njegov profesionalni i privatni život ne miješaju. Kako bi studenti socijalne pedagogije stasali u etički odgovorne stručnjake trebaju pomoć iskusnih stručnjaka i znanja koja oni mogu preneti. Uz to, bitna je i međusobna suradnja te želja stručnjaka da uvažavaju studentske prijedloge kako bi zajedno stvorili nove generacije kvalitetnih socijalnih pedagoga.

Nije važno samo se susresti s etičkim dilemama, već je važnije prepoznati ih, problematizirati ih i promisliti o najboljim načinima njihovog rješavanja. Kako bi to bilo moguće, potreban je savjet iskusnih stručnjaka, znanje i iskustvo. Jedan od načina da se to sve ostvari jest uvođenje kolegija iz etike u redovni studijski (ne izborni) program socijalne pedagogije, te izazivanje studenata da promišljaju izvan zadanih okvira, jer su etičke dileme i nošenje s njima jedan ogroman izazov za stručnjake u nastajanju.

Ovaj rad otvara niz tema za daljnja istraživanja, npr. istraživanje senzibilnosti, odnosno percepcije etičkih dilema kod studenata i mentora, doživljaj korisnika, postupanje u etički dvojbenim situacijama i sl. Autori ovog članka ovim putem žele potaknuti nadolazeće generacije studenata socijalne pedagogije na intenzivno promišljanje o etičkim dilemama i usvajanje etičkih načela, jer svaku etičnu struku čine etični pojedinci.

LITERATURA:

- Analiza stanja ljudskih prava u RH i određivanje prioritetnih područja u razdoblju od 2008. do 2011. godine posjećeno 25.11.2010. na web stranici: <http://www.sos-telefon.hr/hr/izbor-clanaka/nacionalni-program-ljudska-osobe-oduzeta-sloboda.htm>), Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine. "Narodne novine". 119/07.
- Babić, V., Josipović, M., Tomašević, G. (2006): Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu. 13 (2). 685-743.
- Bašić, J. (2010): Uvod u profesionalnu etiku. Materijali s predavanja 09.03.2010. Kolegij "Etika u preventivskim istraživanjima". Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Bašić, J. (2010a): Dvanaest koraka za rješavanje etičkih dilema. Materijali s predavanja 16.03.2010. Kolegij "Etika u preventivskim istraživanjima". Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Ivanišević, G., ur. (2002): Kodeks medicinske etike i deontologije. Zagreb. Hrvatski liječnički zbor.
- Kazneni zakon Republike Hrvatske, NN 110/97.
- Kolesarić, V. (2003): Neki psihologijski aspekti etike u istraživanju s djecom. Dijete i društvo. 1 (5). 83-91.
- Konvencija o pravima djeteta. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži Zagreb. 2001.
- Stakić, Đ., Stakić, M., Bodiroza, A., Stakić, S. (2004). Etičke dileme i izazovi socijalnog rada. Priručnik za stručnjake u socijalnoj zaštiti. Beograd. Grafički centar.
- Šešo, I. (2010): Prijedlog zakona o socijalno-pedagoškoj djelatnosti, prezentacija prezentirana na Kongresu "Snage 10+ socijalne pedagogije", 2010.
- Ustav Republike Hrvatske, NN 55/01.
- Vukasović, A. (1993): Etika, moral, osobnost. Zagreb. Školska knjiga.
- Zakon o izvršavanju kazne zatvora, NN 190/03, pročišćeni tekst.
- Zakon o kaznenom postupku, NN 62/03.
- Zakon o sudovima za mladež, NN 27/98.
- Zimbardo, P. (2009): Luciferov učinak. Zagreb. Tim press.
- Žižak, A., (ur). (2005): Etički kodeks socijalnih pedagoga. Hrvatska udruga socijalnih pedagoga. Zagreb.
- Žižak, A. (2010): Kompetencije socijalnih pedagoga. Materijali s predavanja 16.03.2010. Kolegij "Planiranje i razvoj profesionalnog identiteta". Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Žižak, A. (2010a): Etika. Materijali s predavanja 26.03.2010. Kolegij "Planiranje i razvoj profesionalnog identiteta". Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.

REFLECTIONS ON ETHICAL DILEMMAS DURING THE STUDY OF SOCIAL PEDAGOGY

SUMMARY

Ethics is an important part of professional services for all professionals in the area of social sciences and humanities. Working with people is very responsible and is therefore crucial to follow those guidelines that will ensure the welfare of clients. Social pedagogues are specialists who work in all areas of personal and social life, daily coming into contact with problem situations in which it is not always clear how to proceed. Ethical dilemmas arise also during the education of social pedagogues. The motivation for writing this article appeared after students of social pedagogy saw some disagreement over the ethical situations and actions during the study and practice based on ethical principles adopted by the course Ethics in prevention research. The goal of this article is to become aware of current ethical dilemmas among students of social pedagogy, pointing to some ethical dilemmas that arise during the social pedagogy studies and also become aware of this dilemmas among professors at the faculty, mentors, managerial persons in institutions, in short all those involved in practical training of students, and among this to propose some guidelines for improving. Actions of professionals with whom the students had a chance to work during their studies of social pedagogy do not want to be criticized and systems that students are part of do not want to be criticized. Article wants to encourage reflection and questioning of ethical dilemma, and aims to raise awareness of the importance of responsible behavior towards clients and rules of the profession. Guidelines that can ensure minimum standards if experts follow them are emphasized. The article emphasizes the importance of Code of Ethics of the profession as well as law, but cooperation with other experts in this field is also indispensable.

Key words: *ethics, ethical dilemmas, social pedagogy studies, student practice*